

industria

NIEUWSBULLETIN

Nieuwsbulletin van
Stichting Federatie Industrieel
Erfgoed Nederland,
september 2001, nummer 3

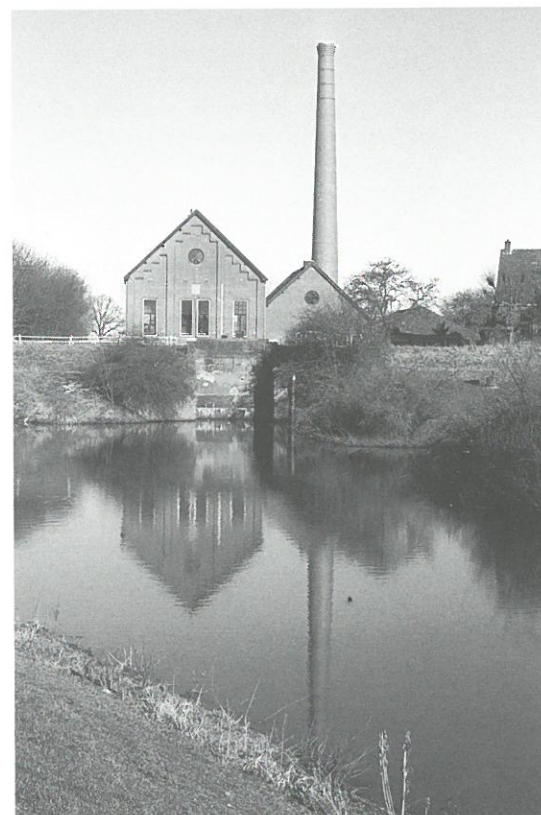
STICHTING FEDERATIE INDUSTRIEEL ERFGOED NEDERLAND

Monument van de maand

Stoomgemaal 'De Tuut', Appeltern

Weinig regio's zijn zo gevormd door de strijd tegen het water als het land van Maas en Waal. Eeuwenlang is dit gebied gekweld door wateroverlast, wanneer door hoge rivierstanden een natuurlijke lozing van het overtollige water niet mogelijk was. Om de waterbeheersing in goede banen te leiden zijn in dit gebied acht stoomgemalen gebouwd. Een van deze gemalen was het stoomgemaal 'De Tuut' bij Appeltern. Dit stoomgemaal werd in 1917, tegen het einde van het stoomtijdperk gebouwd naar een ontwerp van ingenieursbureau Van Hasselt en De Koning. Het gemaal had een bemalingcapaciteit van 440 m³ water per minuut. Het gemaal is tot 1967 in gebruik gebleven, waarna het werd vervangen door een nieuw dieselgemaal. Een geplande sloop van het oude gemaal ging niet door, alleen de 40 meter hoge schoorsteen werd in 1971 omvergehaald. Het verwaarloosde gemaal werd in 1984 overgenomen door de monumentenstichting 'Baet en Borgh'.

Met behulp van een aantal enthousiaste vrijwilligers begon de stichting met de restauratiewerkzaamheden aan het gebouw en de machines. Door allerlei factoren, zoals geldgebrek en langdurige procedures voor vergunningen en restauratiesubsidies duurde het herstel van de gebouwen en een van de beide stoommachines uiteindelijk 17 jaar... De eerste jaren werden vooral besteed aan het demonteren van de

machines. De originele bouwtekeningen van de machines waren zo beschadigd, dat ze opnieuw getekend moesten worden. Na jaren van stilstand bleek dat vele onderdelen van de machines moesten worden vervangen. Een tegenslag was de storm van 25 januari 1990, waarbij het dak van het gemaal afwoei. Door de grote inzet van vrijwilligers en bedrijven uit de regio die vaak voor geen of zeer weinig kosten reparatiewerkzaamheden verrichten kon het dak worden hersteld.

Inhoud

- 1 Monument van de maand
- 2 Fien Nieuws
- 3 Agenda
- 4 Nieuws uit de aangesloten organisaties
- 5 Berichten Nederland
- 7 Literatuursignalering
- 8 Bedrijf in beeld

Van de redactie

Bij de verschijning van het tweede nummer van Industria (uitgave juni 2001) is er helaas een fout gemaakt bij de nummering. Deze uitgave kreeg per abuis nummer 3, terwijl dit nummer 2 had moeten zijn. Onze excuses hiervoor.

Met ingang van 1 september beschikt 'Industria' ook over een E-mailadres: industria@dolfijn.nl Nieuws voor de redactie kunt u voortaan dus ook 'mailen'!

Excursie België

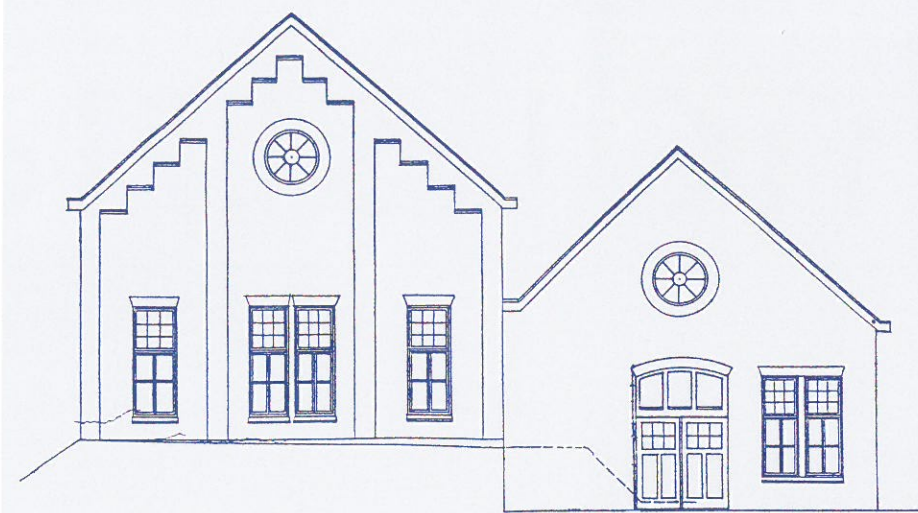
FIEN organiseert op zaterdag 20 oktober een excursie naar België. Onder leiding van de Belgische deskundige Patrick Viaene zal onder meer een bezoek worden gebracht aan Alseberg, Leuven/Heverlee, Relselaar en Tildonk. De kosten voor deze excursie bedragen f 110,- (incl. lunch, entree musea en afsluitende borrel). De excursie start in Breda.

Aanmelden is mogelijk bij het Centrum voor Industrieel en Mobiel Erfgoed (CIME), Hoogte Kadijk 147B, 1018 BJ Amsterdam, fax (020) 665 30 90. E-mail: fien@cime.nl

Studiedag

Op zaterdag 3 november organiseert FIEN een studiedag over de nieuwste ontwikkelingen m.b.t. de Mobiele Collectie Nederland. Deze studiedag wordt gehouden te Amsterdam in het Centrum voor Industrieel en Mobiel Erfgoed. Het programma duurt van 10.30 uur tot ca. 16.30 uur en zal naast een aantal inleidingen afgesloten worden met een bezoek aan de collectie van de MUSA (Museum Streek- en Stadsbussen Amsterdam) en de speciale collectie voertuigen van de voormalige Dienst Stadsreiniging van de gemeente Amsterdam. De MUSA is onlangs toegetroten tot FIEN. De kosten bedragen inclusief lunch en afsluitende borrel f 40,-.

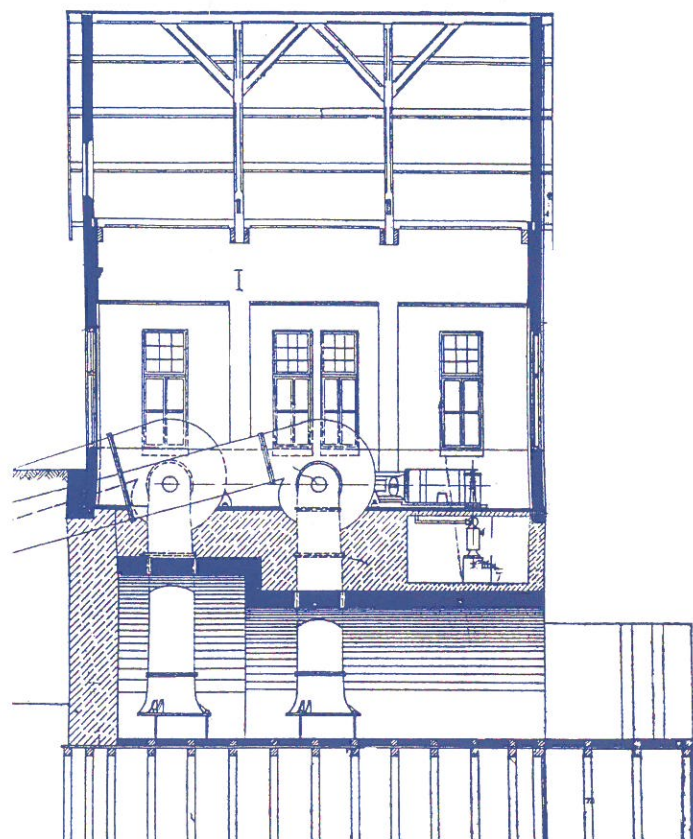
Geïnteresseerden kunnen zich opgeven bij het bureau FIEN, Hoogte Kadijk 147B, Amsterdam, of via E-mail: fien@cime.nl Na aanmelding wordt het programma zo spoedig mogelijk toegezonden.

(vervolg van pag. 1)

Na een periode van stilstand in de restauratiewerkzaamheden, kon in 1997 eindelijk worden begonnen met de herbouw van de schoorsteen. Deze was noodzakelijk om het gemaal weer 'onder stoom' te kunnen brengen. De oude houten kolenloods werd in 1996 hersteld, waarbij een deel van de loods als bezoekerscentrum werd ingericht. Bij de sluiting van het gemaal in 1967 is het complete machinepark, waaraan sinds 1918 niets was gewijzigd, behouden gebleven. De stoominstallatie bestaat uit drie ingemetselde stoomketels met z.g. oververhitters. In het ketelhuis bevinden zich twee cilindrische stoomketels van het type Lancashire en een van het type Cornwall. In de machinezaal staan

twee éencilinder gelijkstroomstoommachines opgesteld. Alle machines zijn gebouwd door de Fa. Stork & Co. te Hengelo. De restauratie van stoommachine nr. 1 kwam begin dit jaar gereed, waarmee een mijlpaal in de restauratie werd bereikt. De machine werd op 18 mei j.l. tijdens een feestelijke manifestatie officieel in gebruik genomen door Commissaris van de Koningin van Gelderland, dhr. J. Kamminga. De komende jaren zal met de revisie van stoommachine nr. 2 de restauratie van dit unieke technische monument worden voltooid. Het gemaal 'De Tuut' is in de zomerperiode geopend van juli t/m september. Ook is het gemaal op een aantal dagen in bedrijf te bezichtigen. Meer informatie hierover is te vinden op de internetsite: www.de-tuut.nl

Agenda

Velsen: tentoonstelling 'Een streep door Kennemerland; de gevolgen van de aanleg van het Noordzeekanaal'.

Dit jaar is het 125 jaar geleden dat het Noordzeekanaal werd geopend. Daarom organiseert het Museum Beekestein in Velsen-Zuid van 28 juli t/m 21 oktober een tentoonstelling over de geschiedenis van het kanaal. De tentoonstelling schetst een beeld van het deel van het oude Kennemerland dat ten behoeve van de aanleg van het Noordzeekanaal doorgraven werd. Aan de hand van originele objecten, zoals prenten, tekeningen, foto's en documenten belicht de expositie de vaak ingrijpende

er zou komen. De aanleg van het Noordzeekanaal was ingrijpend voor Kennemerland. Zo werd de Breesaap, een bijzonder aantrekkelijk en fraai landschappelijk gebied doorgraven. Ook het Wijkermeer, een grote binnenzee, en een gedeelte van het IJ werden ingepolderd. De vele historische buitenplaatsen in het gebied ontkwamen niet aan de gevolgen van de aanleg van het kanaal. Een aantal buitenhuizen werd afgebroken, andere verloren door de inpoldering hun fraaie uitzicht over het Wijkermeer. Ook voor het oude dorp Velsen veranderde veel. Het dorp verloor niet alleen zijn agrarische karakter, maar werd zelfs voor een deel afgebroken bij de laatste verbreding van het kanaal in de jaren zestig.

Museum Beekestein, Rijksweg 136, Velsen-Zuid, tel. (0255) 51 20 91, museum@beekestein.nl

Amersfoort: expositie 'Vroemmm...!! Een eeuw Eysink-motoren in Amersfoort'.

Van 21 juli tot en met 2 december 2001 staat Museum Flehite in Amersfoort vol met historische fietsen, brommers, motoren en een auto uit de Amersfoortse Eysinkfabriek. De Eysinkfabriek heeft van 1886 tot 1972 gefunctioneerd, tot 1954 in Amersfoort, daarna werd de productie naar Soest verplaatst. In 1886 begon Dirk Hendrik Seizing een machinefabriekje aan de rand van Amersfoort. Er werden stoommachines, gaslampen en bankschroeven gemaakt, maar al snel ook rijwielen. Men streefde daarbij naar volledig eigen fabriek. In 1924 kwam er een tweede fabriek bij aan de Nijverheidsweg. Na de uitvinding van de verbrandingsmotor verschenen de eerste motorfietsen. Eysing was er snel bij, maar het eerste exemplaar uit 1901 zag er nog uit als een fiets. Op de expositie is een exemplaar uit 1905 te zien, de oudste die nog bestaat. Als Nederlandse fabriek van motorfietsen heeft Eysink de langste levensduur gehad en het hoogste aantal motorfietsen geproduceerd. De Eysinkfabriek bracht in 1898 de eerste Nederlandse auto op de markt. Deze bestond volledig uit zelfgemaakte onderdelen. De Nederlandse markt was echter moeilijk om auto's aan te verkopen. Daardoor stopten Eysink en zelfs concurrent Spyker in de jaren twintig met de productie. In totaal heeft Eysink er zo'n 350 auto's gemaakt. Op de tentoonstelling is de enige overgebleven Eysink-auto, een exemplaar uit

1912 te bezichtigen. Het voertuig is afkomstig uit het Museum voor Zuid- en Noord-Beveland te Goes en werd speciaal voor deze tentoonstelling gerestaureerd. De old-timer vormt het hoogtepunt van de tentoonstelling. Bij de tentoonstelling is een boek verschenen van Vincent van de Venne. Hij plaatste de geschiedenis van Eysink in het kader van de productie en de verkoop van rijwielen in Nederland. Ook de technische aspecten komen in het boek aan bod.

Museum Flehite, Westsingel 50, Amersfoort, tel. (033) 461 99 87.

Utrecht: expositie 'Wat (zit) Er (in de) Toren?'

Op initiatief van het Nederlands waterleidingmuseum te Utrecht is het boek 'Wat zit er in de toren' uitgegeven. Deze unieke publicatie is geschreven door Ivo de Wijs, vermaard al auteur, cabaretier en presentator. De tekeningen in het boek zijn verzorgd door de beeldende kunstenaar Tom Eyzenbach. Het boek is bestemd voor de bovenbouw van het basisonderwijs en biedt een schat aan informatie over de drinkwatervoorziening in Nederland in verleden, heden en toekomst en de rol die de watertorens daarbij spelen. Zowel de sprankelende teksten van Ivo de Wijs als de verassende tekeningen van Tom Eyzenbach maken 'Wat zit er in de toren' tot een prachtig boek dat voor 12-plussers uiterst aantrekkelijk is als leer-, kijk- en doeboek. Naar aanleiding van het verschijnen van het boek wordt in het Nederlands waterleidingmuseum een tentoonstelling georganiseerd met de originele tekeningen van de Utrechtse tekenaar Tom Eyzenbach. In zijn werk combineert Eyzenbach de zichtbare werkelijkheid met fantasie, de kijker wordt telkens verrast door tal van details en het grafische kleurengebruik. De tentoonstelling is van 8 september tot en met 11 november te bezichtigen. **Nederlands Waterleidingmuseum, Lauwerhof 29, Utrecht, tel. (030) 248 72 11.**

Helmond: tentoonstelling 'Impressies van Herman Heyenbrock'.

Van 15 september tot en met 9 december is in het gemeentemuseum Helmond een kleine tentoonstelling met werken van Herman Heyenbrock te zien. De expositie omvat een keuze uit aankopen en langdurige bruiklenen, die het gemeentemuseum dit jaar wist

Vogelvluchtperspectief van het Noordzeekanaal, ca. 1880. C. v.d. Stok, gekleurde lithografie, AVK. Foto: Museum Beekestein, Velsen-Zuid.

gevolgen van de aanleg van het kanaal voor o.a. het landschap, de talrijke buitenplaatsen en het historische dorp Velsen. Al in de 17e eeuw ontstonden de eerste ideeën voor de aanleg van een kanaal van Amsterdam naar de Noordzee. Amsterdam was door ondiepten bij Fort Pampus slecht bereikbaar en de havens van de hoofdstad slibden voortdurend dicht. Na vele plannen werd uiteindelijk pas halverwege de 19e eeuw beslist dat het kanaal door 'Holland op zijn smalst'

te verwerven. Het merendeel van de kunstwerken is nooit eerder in het Gemeentemuseum getoond. Heyenbrock was een van de eerste kunstenaars in Nederland die de werkende mens schilderde en tekende. Hij gaf zijn impressies weer, van de toenmalige arbeidsprocessen in met name de industrie en de mijnbouw. Kortgeleden kocht het gemeentemuseum ruim 400

werken van Heyenbrock van NEMO in Amsterdam. Deze collectie kwam voort uit het door Heyenbrock opgerichte 'Museum van de arbeid'. Het Gemeentemuseum is onlangs met de erven van de schilder langdurige bruiklenen aangegaan. Beide bruiklenen omvatten samen 104 schilderijen, pastels en aquarellen. De voorstellingen die Heyenbrock koos zijn uiteenlopend

van aard: van mijnwerkers tot fabrieksinterieurs en van portretten van arbeiders tot havengezichten. De van NEMO afkomstige collectie behandelen met name deze thema's.
Gemeentemuseum Helmond,
Kasteelplein 1, Helmond,
tel. (0492) 58 77 16),
www.gemeentemuseumhelmond.nl

Nieuws uit de aangesloten organisaties

STICHTING BEDRIJFSMONUMENTEN MIDDEN-HOLLAND

De Stichting Bedrijfsmonumenten Midden-Holland is eind 2000 opgeheven. De achtergrond van dit besluit is, dat de stichting in haar 15-jarig bestaan haar voornaamste doelen heeft bereikt: de inventarisatie en documentatie van industrieel erfgoed in Midden-Holland. Daarnaast heeft de SMBH regelmatig op de bres gestaan voor het behoud van bedreigde industriële monumenten. Gelukkig is de continuïteit van belangrijke werkzaamheden verzekerd doordat een aantal SMBH-taken is overgenomen door de Stichting Groene Hart Magazine, die zich inzet voor behoud en ontwikkeling van de karakteristieke waarden van het Groene Hart in brede zin. Zo zal de boekenserie 'Midden-Holland in bedrijf' worden voortgezet, na eerdere delen over Gouda, Gorkum, Bodegraven en Woerden, wordt eind 2001 een nieuw deel uitgegeven over Schoonhoven. Het beheer over de SMBH-archieven en documentatiebestanden zal worden overgenomen door een Werkgroep Bedrijfsmonumenten, onderdeel van de Stichting Groene Hart Magazine. De werkgroep is te bereiken via de Stichting Groene Hart Magazine, secretariaat Rootstraat 6, 3421 AW Oudewater, tel. (0348) 56 72 11.

STICHTING INDUSTRIEEL ERFGOED GELDERLAND/FLEVOLAND

De Stichting heeft samen met de vereniging Monumentenbelangen Winterswijk en de vereniging Het Museum Winterswijk bescherming aangevraagd voor de voormalige landbouwsilo aan de Landbouwstraat in Winterswijk. Het silocomplex werd in 1940 gebouwd aan de spoorlijn Winterswijk-Zutphen. Het complex bestaat uit een silo, bijbehorende maalderij, waaggebouwtje, weegbrug en een laadperron. De silo is opgetrokken in een betonconstructie, waarvan de buitengevels met baksteen zijn opge-

meteld. De Winterswijkse silo is een van de laatste grootschalige silocomplexen in de Achterhoek, die nog in redelijk gave staat verkeert. Het gebouw is daarnaast een representatief voorbeeld van zakelijke interbellum architectuur, en is van historisch belang omdat het gebouw een belangrijke representant is van het rijke landbouwverleden in deze vanouds agrarische streek. Het silocomplex is eigendom van de landbouwcoöperatie ABCTA te Lochem. Direct na het starten van de beschermingsprocedure is door ABCTA een sloopvergunning aangevraagd bij de gemeente Winterswijk. De monumentenorganisaties willen het complex behouden en er een nieuwe bestemming aan geven. Gedacht wordt hierbij aan woningbouw, horeca, een museum of zelfs een sterrenwacht.

STICHTING FEDERATIE OUD NEDERLANDSE VAARTUIGEN (FONV)

De Prins Bernhard Cultuurfonds Monumenten Prijs is dit jaar toegekend aan de FONV, voor haar bijdrage aan het behoud van het Nederlandse erfgoed. De prijs bedraagt f 100.000,-

Varend erfgoed: ramtorenschip 'Schorpioen', 1868.

en wordt op 30 oktober uitgereikt in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. De FONV zet zich in voor het behoud van Oud Nederlandse Vaartuigen. Bij de FONV zijn twaalf stichtingen en verenigingen aangesloten met in totaal een kleine 4000 schepen. De FONV wordt bestuurd door vrijwilligers en ontplooit een groot aantal activiteiten. Zo heeft de federatie het nationaal register varende Monumenten opgezet, waarin schepen van vijftig jaar en ouder worden opgenomen. Tot nu toe zijn 2000 schepen aangemeld voor het register.

De 2000ste aanmelding betrof onlangs de motorsleepboot 'Silani', welke in 1930 is gebouwd bij de Gebr. Barkmeyer te Stroobos (Friesland). Het is een ijzeren geklonken schip van 15 meter lang, gebouwd in 1930 en voorzien van een Bohn & Kuhler 118 pk dieselmotor uit 1955. Ook kent de stichting een restauratiecommissie die jaarlijks restauratieplannen voor schepen in particulier bezit beoordeelt. De federatie adviseert en stimuleert ook gemeentelijke overheden bij het plannen, en realiseren van oude stadshavens tot museumhavens.

Berichten Nederland

FRIESLAND

Drachten: de voormalige tabaksfabriek op de hoek van de Zuidkade en de Drift in Drachten zal mogelijk de status van rijksmonument verliezen. In het gebouw van de tabaksfabriek werd vroeger pruimtabak gemaakt. Na beëindiging van de productie raakte het gebouw in verval, totdat het enkele jaren geleden werd gekocht door een projectontwikkelaar die het grondig verbouwde tot kantoorruimtes en appartementen. Het verbouwingsplan kon geen genade vinden in de ogen van de Rijksdienst voor Monumentenzorg, omdat authentieke elementen bij de verbouwing door modern materiaal werden vervangen. De gemeente Smallingerland negeerde het negatieve advies van Monumentenzorg en gaf de projectontwikkelaar groen licht. Volgens de Rijksdienst is het gebouw dusdanig aangetast door de restauratie, dat het gebouw kan volstaan met vermelding op de gemeentelijke monumentenlijst.

Echten: Het voormalige stoomgemaal bij Echten aan het Tjeukemeer is op de Rijksmonumentenlijst geplaatst. Het gemaal is gebouwd in 1913 en heeft ruim 80 jaar de Veenpolder bij Echten bemaald. In 1994 is de functie van het gemaal overgenomen door een nieuwe ondergrondse bemalinginstallatie naast het oude gemaal. Het oude gemaal is eigendom van het waterschap Boarn en Klif, en wordt nu bewoond.

Leeuwarden: Het rijksarchief Leeuwarden is sinds begin dit jaar in het bezit gekomen van het bedrijfsarchief van de Fa. Douwe Egberts. Het archief loopt over de periode 1753-1979; de meeste archiefstukken van voor 1900 zijn echter door een brand verloren gegaan. Het archief bevat stukken over de bedrijfsvoering in de vestigingen Joure en Utrecht. Bijzonder onderdeel van het archief is de collectie oude verpakings- en reclamemateriaal. Het archief is vooral van belang voor de economisch-historicus en geïnteresseerden in bedrijfsgeschiedenis. In het archief bevinden zich veel stukken m.b.t. de productie, verkoop, grondstoffen, machines, nieuw- en verbouw van bedrijfsgebouwen en reclamecampagnes. Het archief zal in de loop van 2002 voor het publiek te raadplegen zijn, als de registratie en ordening zijn voltooid. In 1753 begon Douwe Egberts een winkel in tabak en kruideniers-

Echten: stoomgemaal (1913).

waren in Joure. Van een eenvoudige dorpswinkel groeide de zaak uit tot een belangrijke producent van tabak, koffie en thee. In 1919 werd een tweede fabriek geopend in Utrecht, welke op den duur wat betreft omvang het moederbedrijf in Friesland zou overvleugelen. Na de tweede wereldoorlog groeide het bedrijf uit tot een multinational met vestigingen in Duitsland, België, Ierland en Noorwegen. In Nederland werden diverse branchebedrijven overgenomen, zoals de Kampense koffiebranderij Kanus en Gunnik. In 1980 werd het concern zelf overgenomen door het Amerikaanse bedrijf Consolidated Foods Corporation, later Sara Lee geheten.

DRENTHE

Veenhuizen: de dienst Domeinen, eigenaar van het uitgestrekte gebouwencomplex van de penitentiaire strafinstelling Veenhuizen, heeft enkele oude gebouwen van het complex te koop aangeboden. Een van de te koop aangeboden gebouwen is het gebouwencomplex van de in 1839 gebouwde stoomkatoenspinnerij 'De Stoom'. De katoenspinnerij was een van de oudste bouwwerken die door de in 1822 gestichte 'Maatschappij van Weldadigheid' in Veenhuizen werd opgericht. Het fabrieksgebouw in neo-classicistische stijl kan worden beschouwd als een van de oudste fabrieksgebouwen van Drente. In 1860 kreeg de katoenspinnerij een nieuwe functie als huisvesting voor wezen. Vanaf 1875 kwam 'Veenhuizen' onder de verantwoordelijkheid van het

ministerie van Justitie en veranderde van bedelaarskolonie in een gevangenisinrichting. De katoenspinnerij kreeg in 1949 nogmaals een nieuwe bestemming, ditmaal als werkinrichting voor gedetineerden. In 1961 werd het complex grotendeels door een brand verwoest, en sindsdien zijn de overblijfselen tot een ruïne vervallen.

Met de nu aangekondigde openbare verkoop wordt het unieke karakter van Veenhuizen als gevangenisnederzetting geschaad, zo vrezen organisaties als het Drents Landschap en de Stichting Industrieel Erfgoed Noord-Nederland (SIEN-N). Deze organisaties bepleiten het behoud en integrale bescherming van de nederzetting 'Veenhuizen' in zijn geheel. Inmiddels zijn er kamervragen gesteld over de gang van zaken rond de verkoop door de Dienst Domeinen van onderdelen van 'Veenhuizen'. De reactie van de verantwoordelijke minister van Volkshuisvesting, Jan Pronk, viel echter negatief uit. De minister stelt dat het rijk zelf geen middelen heeft om de katoenspinnerij te restaureren. Verkoop aan particulieren, die zelf de restauratie kunnen bekostigen, is in dit geval een oplossing, aldus de minister. Inmiddels heeft een particulier een bedrag van f 330.000,- geboden voor de voormalige katoenspinnerij.

OVERIJSEL

Markelo: de uit 1930 daterende Sandermansstuw in de rivier de Schipbeek is gerestaureerd in opdracht

van de eigenaar, het waterschap Rijn en IJssel. De aanwezigheid van het Pieterpad lang de Schipbeek, het fraaie Twentse landschap en de natuur heeft er toe bijgedragen dat het waterschap uiteindelijk gekozen heeft voor restauratie boven vervanging van de stuw. De Sandermansstuw is in 1930 gebouwd in het kader van de werkverschaffing. Tussen het Twentekanaal en de stad Deventer werden in de Schipbeek zes vaste stuwten gebouwd, waaronder de Sandermansstuw. Alle stuwten werden gebouwd volgens het schotbalktype. Door het plaatsen van balken tussen de stalen constructie kon de doorvoer van het water worden geregeld. De handmatige bediening van de stuw werd later vervangen door een elektrisch systeem. De stuwten werden aangelegd om het verval van 32 meter in de Schipbeek te reguleren. De totale restauratiekosten van de stuw bedroegen f 268.000,-.

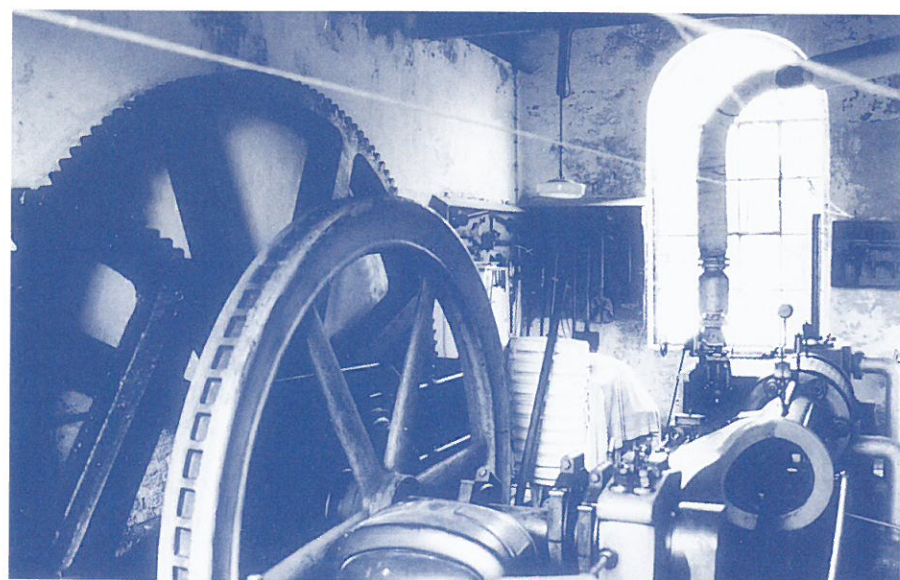
Mastenbroek: het historische stoomgemaal 'Veneriete' bij Mastenbroek is sinds kort weer in bezit van twee werkende schepraders. Het stoomgemaal daterend uit 1851, is een van de oudste nog werkende gemalen in ons land. Na de bouw van het nieuwe elektrische gemaal in 1961 werd het oude gemaal buiten bedrijf gesteld. Vanaf 1980 werd het oude gemaal in fasen gerestaureerd en op onregelmatige tijden weer in bedrijf gesteld. Topstuk van het gemaal is de oude stoommachine, vervaardigd in 1851 door de Amsterdamse machinefabriek 'De Atlas'. Bijna twintig jaar heeft het gemaal met één scheprad moeten werken, omdat het tweede scheprad totaal verroest was. Het tweede scheprad en de bijbehorende koppeling met het andere scheprad zijn hersteld door vrijwilligers. In principe kan het antieke gemaal weer als vanouds functioneren en in geval van nood de polder leeg pompen.

Olst: in April is in dit IJsseldorp de restauratie voltooid van de fabrikan-
tenvilla van de Fa. Aberson aan de Jan Hooglandstraat. De villa werd in 1921 gebouwd in opdracht van Arnold Aberson, directeur van de gelijknamige machinefabriek. De machinefabriek van de Fa. Aberson werd in 1847 gesticht door Johannes Aberson. Het bedrijf zou later uitgroeien tot een van de meest toonaangevende machinefabrieken met als specialisatie de ontwikkeling van machines voor de baksteenindustrie. Een van de bekendste producten is de Aberson mechanische strengpers, waarin bakstenen werden gevormd. Na het faillissement van de machinefabriek in 1986 werd het gebouw als kantoor in gebruik genomen. In 2000 werd het

gebouw gekocht door een financieel adviesbureau, welke het gebouw zorgvuldig in de oude staat heeft teruggebracht.

GELDERLAND

Eibergen: de provincie Gelderland heeft financiële steun toegezegd voor de verplaatsing van twee Achterhoekse bedrijven: in Winterswijk gaat het om het textielbedrijf BW Synthetics, en in Eibergen om de machinefabriek Gemavo. De verplaatsing van het Eibergse bedrijf wordt door de provincie gesteund met een bedrag van f 134.000,-. De machinefabriek Gemavo is gevestigd in een oude

Putten: interieur stoomgemaal.

textielfabriek aan de Haaksbergerweg. Het fabrieksgebouw is in 1834 gebouwd door de Belgische ondernemer J.B.G. Bouquie, en verkeert nog grotendeels in de oorspronkelijke staat. Het complex wordt beschouwd als een zeldzaam vroeg voorbeeld van een textielfabriek uit de beginperiode van de Twents-Achterhoekse textielnijverheid. Vermoedelijk gaat het hier om het oudste nog bestaande fabrieksgebouw in Oost-Nederland. De fabriek werd indertijd hier gevestigd vanwege de aanwezigheid van huiswevers, en de goede aan- en afvoermogelijkheden van de nabijgelegen rivier de Berkel. Na het overlijden van de oprichter Bouquie heeft de fabriek diverse andere bedrijven onderdak geboden, waaronder een bouwmaterialenhandel en een leerlooierij. In 1964 nam de huidige eigenaar, machinefabriek Gemavo het gebouw over. Vanwege het ontbreken van uitbreidingsmogelijkheden ter plaatse zal het bedrijf nu worden verplaatst. Voor de voormalige textielfabriek ziet de gemeente Eibergen mogelijkheden in het kader van een

toeristisch ontwikkelingsplan. De fabriek zal waarschijnlijk een toeristisch-recreatieve functie krijgen.

Putten: Er bestaan plannen om het oude stoomgemaal bij Putten te restaureren. Het Putter stoomgemaal bemaalde samen met het enkele kilometers verderop gelegen stoomgemaal Hertog Reijnout bij Nijkerk de polder Arkenheem. Het stoomgemaal dateert uit 1885 en is al geruime tijd niet meer in gebruik. Het gemaal met de machinistenwoning is particulier bezit. De eigenaar Willem van der Klok, wil met subsidie van de gemeente Putten het gemaal restaureren en de oude stoom-

machine opknappen. De stoommachine welke dateert uit de bouwtijd van het gemaal, is een één-cilinder dubbelwerkende stoommachine met stoomschuif. Na herstel van gebouwen en machines wil de eigenaar het gemaal enkele malen per jaar op stoomkracht laten draaien, waarbij bezoekers het gemaal kunnen bezichtigen. De kosten van de restauratie worden geraamd op f 170.000,- waarbij wordt gerekend op toekenning van 60% subsidie, aangezien het Putter gemaal een rijksmonument is.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam: De gebouwen van de historische scheepswerf 't Groenland' op de Oostelijke Eilanden zullen niet op de gemeentelijke monumentenlijst worden geplaatst. Dit besliste het college van B & W van Amsterdam in april. In een eerder stadium werd een eventuele aanwijzing als rijksmonument al afgewezen. Met de laatste bestuurlijke ontwikkelingen lijkt het doek te zijn gevallen voor de oude scheepswerf die in 1855 door Gerrit Broerse werd

opgericht aan de Tweede Wittenburgerstraat. Op het terrein van de werf staat het woonhuis van de werfbaas uit 1855, een stalen loods, twee houten loodsen en een scheepskraan. Bijzonder is de aanwezigheid van de scheepshelling die is voorzien van rails. Er is voor de werf geen toekomst meer, omdat de huidige eigenaar zijn bedrijf niet meer wil voortzetten. De gemeente Amsterdam heeft plannen om op het werfterrein 101 woningen en een aantal nieuwe bedrijfsruimten te bouwen. Er wordt nog onderzocht of de oude woning van de werfbaas op een andere plaats kan worden herbouwd.

Ouderkerk aan de Amstel: Het uitgestrekte complex van de voormalige kruittfabriek aan de Amstel, gelegen pal naast de A-9, wordt opgeknapt. De kruittfabriek is in 1742 opgericht als 'Kruittmolen', een periode waaraan het oudste deel van de fabriek met de klokgevel aan de rivier de Amstel nog herinnert. In de negentiende eeuw werd het complex uitgebreid tot een voor die tijd moderne kruittfabriek, om de Stelling van Amsterdam, een fortenring om de hoofdstad van munitie te voorzien. Er werden diverse bakstenen bedrijfsloodsen en een bedrijfswatertoren bijgebouwd. Na de sluiting van de fabriek werden de gebouwen op het terrein in bezit genomen door kunstenaars. Inmiddels worden de gebouwen op het terrein, na jarenlange verwaarlozing opgeknapt door de eigenaar, de Koninklijke Nederlandse Springstoffen Fabriek (KNSF). Ook de zwaar vervuilde grond wordt gesaneerd. Na deze operatie zal in het complex onder meer een meubeltoonzaal worden geopend.

ZUID-HOLLAND

Oud-Beijerland: De voetgangersbrug bij de Algemene Begraafplaats in Oud-Beijerland is op de lijst van Rijksmonumenten geplaatst. De gietijzeren boogbrug is in 1864 gegoten bij de ijzergieterij van de Fa. 'F.J. Penn & Co.' (na 1867 'Penn & Bauduin') te Dordrecht. De fabrikanten naam en het jaartal zijn op de gietijzeren hoofdlijger van de brug aangebracht. De brug is een voor Nederlandse begrippen zeldzaam voorbeeld van gietijzeren bruggenbouw.

Spijkenisse: de gemeente Spijkenisse wil twee 'tramgebouwen' aan de Stationsstraat slopen. De panden moeten ruim baan maken voor de herontwikkeling van het gebied Stationsweg, waar een nieuwe verbindingsweg en stadsvilla's geprojecteerd zijn. De beide tramgebouwen deden ooit dienst als tramcafé en tramhalte.

Oud-Beijerland: gietijzeren loopbrug, 1864.

De nu leegstaande gebouwen zijn in 1903 gebouwd tijdens de aanleg van de RET-tramlijn van Rotterdam via Spijkenisse naar Hellevoetsluis. De gemeente wil met de sloop van beide panden en verkoop van de vrijkomende grond geld vrij maken om hiermee een iets verderop gelegen oude boerderij te restaureren.

NOORD-BRABANT

Bladel: begin dit jaar is de restauratie van de oude stoomzuivelfabriek St. Isidorus aan de Industrieweg in Bladel afgerond. Dit gebeurde door met een grote kraan een zeven ton wegend nieuw dak boven op de watertoren van de voormalige zuivelfabriek te plaatsen. De oorspronkelijke dakbedekking werd ca. 60 jaar geleden gesloopt, toen de

watertoren met een verdieping werd verhoogd. De zuivelfabriek St. Isidorus werd in 1916 gebouwd. Het in baksteen opgetrokken complex in Berlagiaanse stijl kreeg een eigen watertoren die voor een zuivelfabriek vrij uitzonderlijk is. De fabriek werd in 1977 gekocht door de eigenaren van een plaatselijke bouwmarkt die het complex in fasen hebben gerestaureerd. Enkele jaren geleden werd de schoorsteen gerestaureerd, hoewel deze voor het bedrijf geen enkel nut meer had. Met het opnieuw aanbrengen van het piramidedak op de watertoren, is letterlijk de kroon op het restauratiewerk gezet.

Literatuursignalering

Coelman, B.H.: 'Beweegbare bruggen en hun levensduur'.

Utrecht, Matrijs, 2001. 80 blz., ill., lit. opg., 17 x 24 cm. ISBN 90-53451897. Prijs f 24,95.

Deze uitgave kan gezien worden als een aanvulling op de standaardserie 'Bruggen in Nederland 1800-1940'. De auteur was Hoofd Constructiebureau voor beweegbare bruggen bij Rijkswaterstaat. De opzet van dit boekwerkje is om verschillende aspecten die te maken hebben met het behoud van beweegbare bruggen overzichtelijk in kaart te brengen. Door de sterke toename van het wegverkeer ontstaat op een gegeven moment de noodzaak de brug technisch aan te passen aan de eisen die het wegverkeer stelt. Hoe hiermee op een verantwoorde wijze om te gaan, die recht doet aan het monumentale karakter van historische

bruggen wordt uitvoerig beschreven. Aandacht wordt ook besteed aan de verschillende materialen die de levensduur van beweegbare bruggen kunnen verlengen, onderhoudsplaning voor bruggen, bedrijfszekerheid van bruggen en verschillende mogelijkheden van herbestemming voor bruggen, die niet meer voldoen aan hun oorspronkelijke functie als oeververbinding. In een afsluitend hoofdstuk geeft de auteur een aantal interessante voorbeelden van herbestemming van beweegbare bruggen. Hoewel het boekje een vrij specialistisch onderwerp beschrijft, is het vanwege de vele beschreven voorbeelden van behoud en herbestemming van bruggen interessant voor geïnteresseerden in bruggenbouw. Het boekje is rijk voorzien van kleuren- en zwartwitfoto's, tabellen en technische tekeningen.

Eten en drinken met Industrieel Erfgoed

Restaurant 'De Drie Kalkovens', Meppel

Tot de meest spectaculaire voorbeelden van industrieel erfgoed in ons land behoren kalkovens. Met hun karakteristieke flesvormige uiterlijk spreken kalkovens sterk tot de verbeelding. Tot de mooiste voorbeelden behoort het complex van de voormalige kalkbranderij bij Meppel. De historie van dit bedrijf gaat terug tot 1886, toen de Fa. Wigboldus op een strategische plek, aan het water van de Drentse Hoofdvaart ten noorden van Meppel een kalkbranderij stichtte. Het complex bestond uit drie grote gemetselde kalkovens en een leshuus. In 1962 sloot het bedrijf en werden de ovens definitief gedoofd. Jarenlang verkommerde het complex, totdat horecaondernemer Leo Eberfeld uit Meppel het complex in 1991 kocht om er een restaurant in te vestigen.

Ondanks vele tegenslagen werd het restaurant onder de naam 'De Drie Kalkovens' in 1994 geopend. Van de drie kalkovens is er nog een in de oorspronkelijke staat aanwezig. De andere twee ovens zijn geschikt gemaakt als eetgelegenheid door de oorspronkelijke hoogte van 16 meter te verlagen via de inbouw van een tussenplafond. De ovens zijn met elkaar verbonden door een laag modern restaurantgebouw,

bestaande uit een glas/staalconstructie. Door deze constructie toe te passen is het uitzicht op de ovens redelijk intact gebleven. Ingrediënten als turf en schelpen zijn nog terug te vinden op de menukaart, maar de grillspecialiteiten smaken er beslist niet naar! Bij de entree van het terrein valt meteen de schelpenberg op, waarin drie panelen informatie geven over het productieproces van de vroegere kalkbranderij, het transport van de schelpkalk en de geschiedenis van het bedrijf, dit alles via een continue presentatie met filmbeelden. Uit alles blijkt de liefde voor het industrieel erfgoed van de restauranteigenaar. Restaurant 'De Drie Kalkovens' is een goed voorbeeld van hergebruik van een bijzonder industrieel monument, en dus zeer de moeite waard om te bezichtigen. De nabijgelegen Paradijssluis duidt ook aan dat het hier, vooral bij mooi weer, op het buitenterras goed toeven is.

Het adres is: Steenwikerstraatweg 98 te Meppel, tel. (0522) 24 02 00. 'De Drie Kalkovens' is per auto bereikbaar via de A-28 Zwolle-Assen, via de A-32 Meppel-Leeuwarden (afslag Meppel-noord). Vanaf station Meppel brengen buslijn 20 en 48 richting Assen u bij de halte Paradijssluis.

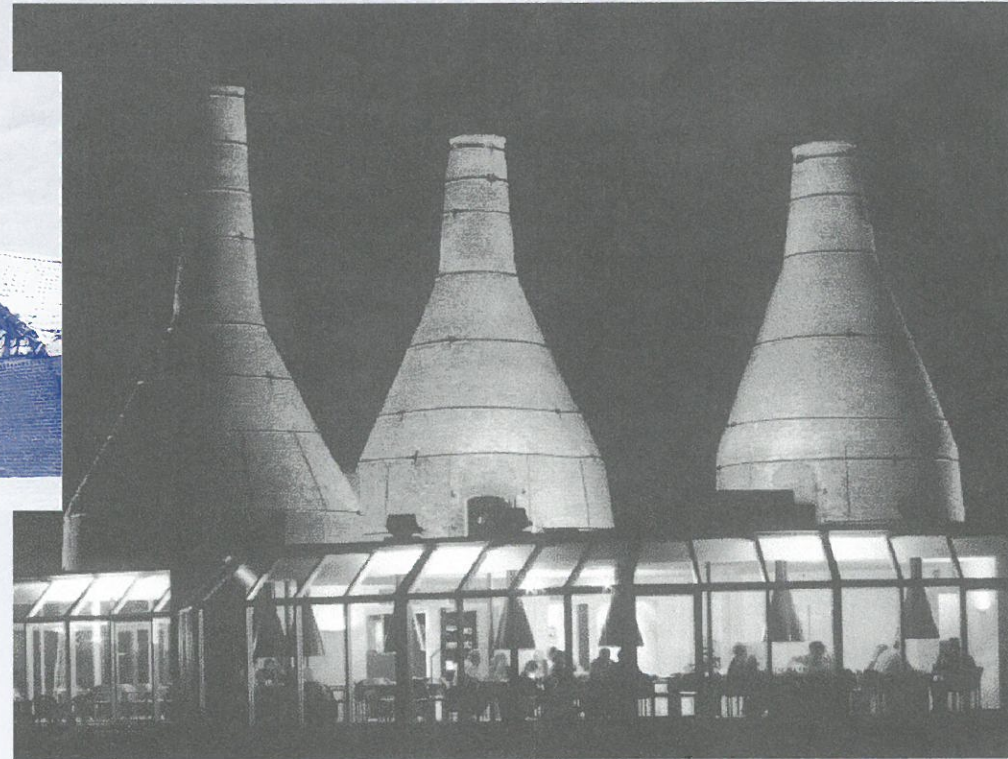

Foto linksboven: de situatie voor de restauratie.
Foto boven: restaurant 'De Drie Kalkovens', 2001.

COLOFON

Industria

Nieuwsbulletin van de 60 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. Het nieuwsbulletin verschijnt vijfmaal per jaar.

'Industria' komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Cultuurfonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres:

'Industria', p/a M.N.M. Overbeek,
Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle
(samensteller). Kopij voor Industria 2001
nr. 4 s.v.p. toezenden aan de redactie
uiterlijk 1 november 2001.

Secretariaatsadres:

CIME (Centrum voor Industrieel en
Mobiel Erfgoed), Postbus 92023,
1090 AA Amsterdam

Abonnementsopgave:

door overmaking van f 35,- voor de
jaargang 2001 op postbankrekening 132802
ten name van Stichting FIEN, Industria,
Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

Vormgeving:

Pinxit, Amsterdam.